

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Χριστ. Λατρείας, Αγωγής και Διαποιμάνσεως

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ»

Διπλωματική εργασία
«Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ
ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ»

ΜΑΡΙΑ ΜΑΚΡΗ

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Πανωραία Θ. Κουφογιάννη- Καρκανιά
Επίκουρη Καθηγήτρια Ποιμαντικής Ψυχολογίας

ΑΘΗΝΑ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣσελ. 2	σελ. 2
ΕΙΣΑΓΩΓΗσελ. 4	σελ. 4
Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Συμβουλευτική αντιμετώπιση του Διαζυγίουσελ. 7	σελ. 7
1. Στόχοι τής συμβουλευτικής τού διαζυγίου.....σελ. 7	σελ. 7
2. Ο ρόλος τής συμβουλευτικής τού διαζυγίου.....σελ. 14	σελ. 14
3. Συμβουλευτική τού διαζυγίου: Γιατί;, Πώς;, Πού;, Πότε;...σελ. 17	σελ. 17
3.1. Συμβουλευτική τού διαζυγίου: Γιατί;.....σελ. 17	σελ. 17
3.2. Συμβουλευτική τού διαζυγίου: Πώς;.....σελ. 20	σελ. 20
3.3. Συμβουλευτική τού διαζυγίου: Πού;.....σελ. 22	σελ. 22
3.4. Συμβουλευτική τού διαζυγίου: Πότε;.....σελ. 24	σελ. 24
4. Συμβουλευτική συζύγων.....σελ. 27	σελ. 27
5. Συμβουλευτική γονέων.....σελ. 31	σελ. 31
6. Συμβουλευτική παιδιών.....σελ. 36	σελ. 36
7. Συμβουλευτική μαθητών διαζευγμένων γονέων.....σελ. 40	σελ. 40
7.1. Το σχολείο ως αρωγός στην προσαρμογή των παιδιών στο γεγονός τού διαζυγίου.....σελ. 40	σελ. 40
7.2. Ο συμβουλευτικός ρόλος τού εκπαιδευτικού.....σελ. 41	σελ. 41
7.3. Σχολική ψυχολογική συμβουλευτική.....σελ. 45	σελ. 45
Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
Ποιμαντική αντιμετώπιση του Διαζυγίουσελ. 49	σελ. 49
1. Η Ορθόδοξη Εκκλησία μπροστά στο διαζύγιο.....σελ. 49	σελ. 49
2. Προληπτική ποιμαντική τού διαζυγίου.....σελ. 52	σελ. 52
2.1. Κατηχητικές συνάξεις.....σελ. 53	σελ. 53
2.2. Ποιμαντική προετοιμασία μελλονύμφων.....σελ. 58	σελ. 58
2.3. Ποιμαντική συνόδευση συζύγων.....σελ. 63	σελ. 63
3. Ποιμαντική τού διαζυγίου.....σελ. 70	σελ. 70
3.1. Σε μητροπολιτικό επίπεδο.....σελ. 71	σελ. 71
3.2. Σε ενοριακό επίπεδο.....σελ. 76	σελ. 76
3.3. Μέσα από το μυστήριο της εξομολόγησης.....σελ. 80	σελ. 80
3.4. Προσωπική ευθύνη.....σελ. 82	σελ. 82
4. Διαζύγια ορθοδόξων ιερέων.....σελ. 87	σελ. 87
5. Ετερόδοξη ποιμαντική τού διαζυγίου.....σελ. 92	σελ. 92
5.1. Το διαζύγιο στην Καθολική Εκκλησία.....σελ. 94	σελ. 94
5.2. Η αντιμετώπιση των διαζευγμένων από την Καθολική Εκκλησία.....σελ. 96	σελ. 96
5.3. Η ποιμαντική των διαζευγμένων.....σελ. 98	σελ. 98
5.3.1. Προληπτική ποιμαντική κατά του διαζυγίου.....σελ. 98	σελ. 98
5.3.2. Ποιμαντική τού διαζυγίου.....σελ. 99	σελ. 99
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑσελ. 102	σελ. 102
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑσελ. 109	σελ. 109

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΑΣΤΕΡ

«Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ»

Η πληθώρα των δημοσιεύσεων σχετικά με τη ραγδαία αύξηση των διαζυγίων τις τελευταίες δεκαετίες σε συνδυασμό με την ενασχόλησή μας με τη Συμβουλευτική Γάμου και Οικογένειας στα πλαίσια του μεταπτυχιακού μας προγράμματος Ποιμαντική Θεολογία και Αγωγή, μας ώθησε να ασχοληθούμε με την αντιμετώπιση του διαζυγίου τόσο από την πλευρά της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας όσο και από την πλευρά της Εκκλησίας, εξετάζοντας παράλληλα αν και κατά πόσο η γνώση και η εμπειρία της Συμβουλευτικής Γάμου και Οικογένειας και της Συμβουλευτικής του διαζυγίου, η οποία αποτελεί ειδικό κλάδο της πρώτης, μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο στα χέρια ποιμένων και πνευματικών τόσο για την πρόληψη του διαζυγίου όσο και για την αντιμετώπισή του.

Ξεκινώντας την έρευνά μας διαπιστώσαμε ότι η ελληνική βιβλιογραφία που αφορά στη συμβουλευτική του διαζυγίου είναι ελλειμματική. Το ίδιο ελλειμματική έως ανύπαρκτη είναι και η ελληνική βιβλιογραφία που αφορά στην ποιμαντική αντιμετώπιση του διαζυγίου. Γι αυτό το λόγο προστρέξαμε στην οικεία μας ιερά Μητρόπολη Χαλκίδος προκειμένου να αναζητήσουμε περισσότερα στοιχεία και επί του πρακτέου σε σχέση με την ποιμαντική αντιμετώπιση του διαζυγίου.

Η εργασία μας, λοιπόν, διαιρείται σε δυο (μέρη) κεφάλαια. Το πρώτο αποτελείται από επτά υποκεφάλαια και ασχολείται με τη συμβουλευτική του διαζυγίου. **Στα τρία πρώτα από αυτά τα επτά υποκεφάλαια** επιχειρείται η **ανάδειξη των στόχων** που θέτει η συμβουλευτική του διαζυγίου, οι οποίοι κατά βάση είναι οι εξής: α) Να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από τη γαμήλια σχέση με τις λιγότερες επιπτώσεις, τόσο για τους συζύγους όσο και για τα παιδιά β) να συμβάλλει στη δημιουργία μιας ποιοτικής σχέσης ανάμεσα στο ζευγάρι, η οποία δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για ένα λειτουργικό διαζύγιο. Στη συνέχεια **αναδεικνύεται ο ρόλος της συμβουλευτικής του διαζυγίου**, τονίζοντας ότι ένα από τα βασικά είναι ότι βοηθά τα

άτομα να κατανοήσουν και να νοηματοδοτήσουν τις πράξεις τους, γεγονός το οποίο είναι καταλυτικό για τη ζωή τους και τις μετέπειτα σχέσεις τους. Στη συνέχεια προβάλλονται οι **λόγοι ύπαρξης συμβουλευτικής υποστήριξης**, προκειμένου οι άνθρωποι που διαλύουν το γάμο τους να καταφέρουν να αντιμετωπίσουν το φάσμα των αλλαγών και των εντάσεων που συμβαίνουν σε προσωπικό, οικογενειακό αλλά και σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο. Αναδεικνύονται οι **τρόποι** που μεταχειρίζεται η συμβουλευτική του διαζυγίου, προκειμένου να βοηθήσει τα μέλη της οικογένειας να αντιμετωπίσουν τα νέα δεδομένα. Καταγράφονται οι υπάρχουσες **υπηρεσίες κοινωνικής βοήθειας** για το διαζύγιο και ο κατάλληλος **χρόνος** παρέμβασης του ειδικού τόσο πριν το διαζύγιο όσο και μετά από αυτό.

Στο τέταρτο, πέμπτο και έκτο υποκεφάλαιο αναπτύσσεται αντίστοιχα η **συμβουλευτική των συζύγων**, η **συμβουλευτική των γονέων** και η **συμβουλευτική των παιδιών**. Η βοήθεια προς τους **συζύγους** έχει να κάνει πρωτίστως με τη διαχείριση των ποικίλων συναισθημάτων που βιώνουν, είτε είναι ο σύζυγος που εγκαταλείπει τη σχέση είτε είναι ο σύζυγος που εγκαταλείπεται. Σε σχέση με τη **συμβουλευτική γονέων** οι ειδικοί προτρέπουν τους γονείς να χειρίζονται τις συγκρούσεις τους κατά τέτοιο τρόπο – αν αυτές δεν μπορούν να αποφευχθούν εντελώς- ώστε τα παιδιά να μην εμπλέκονται στα προβλήματα ούτε να νιώθουν υπεύθυνα για αυτά, δίνοντάς τους παράλληλα βασικές οδηγίες για το πώς πρέπει να αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους τόσο στην αρχική φάση του διαζυγίου όσο και μετά από την περίοδο αυτή. Σε σχέση με **τη συμβουλευτική των παιδιών** επισημαίνεται ότι η καλή επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ των διαζευγμένων γονέων αποτελεί «προστατευτικό παράγοντα» για την προσαρμογή και την καλή ψυχική υγεία των παιδιών τους μετά το διαζύγιο. Σημαντικό στοιχείο επίσης για την ομαλή προσαρμογή των παιδιών στη νέα κατάσταση που δημιουργεί το διαζύγιο είναι η συμμετοχή και η εμπλοκή του πατέρα σε όλη τη διαδικασία του χωρισμού αλλά και μετά από αυτόν.

Στο έβδομο και τελευταίο υποκεφάλαιο της Συμβουλευτικής του Διαζυγίου αναπτύσσεται η **συμβουλευτική μαθητών διαζευγμένων γονέων**. Αρχικά διαπιστώνεται ότι ο **ρόλος του σχολείου** μπορεί να είναι καθοριστικός στην προσαρμογή των παιδιών μετά το διαζύγιο και μπορεί να συμπληρώνει το γονεϊκό ρόλο σε περιόδους κρίσεων στην οικογένεια. Στη συνέχεια αναδεικνύεται ο **συμβουλευτικός ρόλος του εκπαιδευτικού** και καταγράφονται μια σειρά από δεξιότητες που θα πρέπει να κατέχει ο εκπαιδευτικός, προκειμένου να ανταπεξέλθει σε αυτό το συμβουλευτικό ρόλο. Ολοκληρώνοντας τη συμβουλευτική μαθητών διαζευγμένων γονέων, επισημαίνεται η σπουδαιότητα του **ρόλου του σχολικού ψυχολόγου** στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και η αναγκαιότητα δημιουργίας σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών.

Το δεύτερο κεφάλαιο (μέρος) αφορά στην **Ποιμαντική αντιμετώπιση του διαζυγίου** και διαιρείται σε 5 υποκεφάλαια.

Στο πρώτο υποκεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά στη **θέση της Εκκλησίας για το διαζύγιο**. Παράλληλα διαπιστώνεται η αδυναμία της Εκκλησίας να ανταπεξέλθει ποιμαντικά στη ραγδαία αύξηση των διαζυγίων, μια και, όπως εξομολογείται και ο μακαριστός αρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος, οι ποιμένες ήταν και είναι ακόμα προσαρμοσμένοι στις ανάγκες της οικογένειας της προβιομηχανικής κοινωνίας.

Στο δεύτερο υποκεφάλαιο εξετάζεται η **προληπτική ποιμαντική του διαζυγίου**. Αρχικά αναδεικνύεται ο **ρόλος των κατηχητικών συνάξεων** ως μια έμμεση προετοιμασία για το γάμο. Ο ρόλος αυτός των κατηχητικών σχολείων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σιατίστης κ. Παύλος, εάν λειτουργήσουν στο επίπεδο της Θεολογίας και όχι σε ένα επίπεδο φθηνού ηθικισμού, είναι τεράστιος και ίσως μοναδικός. Στη συνέχεια εξετάζεται η **ποιμαντική προετοιμασία των μελλονύμφων**. Για αυτό το σκοπό λειτουργούν Σχολές Γονέων ανά μητροπολιτική περιφέρεια, εκπέμπονται ψυχωφελείς ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές και λειτουργούν στις περισσότερες μητροπόλεις δανειστικές βιβλιοθήκες με πληθώρα κατατοπιστικών βιβλίων για το θέμα του γάμου και της

οικογένειας. Σημαντική είναι η προσπάθεια της ΙΜ Φθιώτιδος με τη δημιουργία κέντρου προετοιμασίας Γάμου. Έπειτα γίνεται λόγος για την **ποιμαντική συνόδευση των συζύγων**. Πολύτιμοι αρωγοί στην προσπάθεια ποιμαντικής συνόδευσης των ζευγαριών είναι οι σχολές Γονέων και τα ΚΕΣΟ, όπου και καταρτίζονται βιωματικές ομάδες, στις οποίες οι σύζυγοι και γονείς βιώνουν τρόπους σωστής επικοινωνίας μεταξύ τους και τρόπους επίλυσης των διάφορων συγκρούσεων που προκύπτουν στην οικογένεια. Επίσης προβάλλεται η **χρήση του διαδικτύου** ως μια ακόμα προσπάθεια προσέγγισης των νέων ζευγαριών

Στο τρίτο υποκεφάλαιο, εξετάζεται η **Ποιμαντική του διαζυγίου. Σε Μητροπολιτικό επίπεδο** σημαντική είναι η αρωγή των Σχολών Γονέων, των Συμβουλευτικών σταθμών και των Κέντρων Στήριξης Οικογένειας, όπου οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να λάβουν συναισθηματική, ηθική και υλική υποστήριξη και να συζητήσουν θέματα και προβλήματα που τους απασχολούν, όπως τις παιδαγωγικές αρχές και τις ψυχολογικές στάσεις, που πρέπει να υιοθετήσουν οι γονείς για την ομαλή εξέλιξη της προσωπικότητας των παιδιών τους. Στη συνέχεια επισημαίνεται η αδήριτη ανάγκη **ενεργοποίησης της Ενορίας**, ώστε αυτή να λειτουργεί ως μεγάλη οικογένεια, στηρίζοντας αδύναμα ή εμπερίστατα μέλη της και λειτουργώντας για τα παιδιά των διαζευγμένων σαν μια ευρύτερη οικογένεια. Έπειτα εξετάζεται η Ποιμαντική του διαζυγίου που μπορεί να ασκηθεί **μέσα από το μυστήριο της Εξομολόγησης**. Τόσο ο σεβασμιώτατος μητροπολίτης Σιατίστης όσο και οι πατέρες που μας παραχώρησαν τις συνεντεύξεις μας τόνισαν την καταλυτική επίδραση που μπορεί να έχει το μυστήριο της Εξομολόγησης στη ζωή των ανθρώπων και το μέγεθος της αλλοίωσης που μπορεί να επιφέρει στις καρδιές τους, φέρνοντας μας και αντίστοιχα παραδείγματα. Τέλος επισημαίνεται η **προσωπική ευθύνη**, καθώς όπως μας ανέφερε και ο σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χαλκίδος κ. Χρυσόστομος: «Αυτό που περισσότερο λείπει από τους ανθρώπους δεν είναι τόσο η ενημέρωση όσο η πνευματικότητα και η θεώρηση του γάμου ως εύκολη υπόθεση».

Στο τέταρτο υποκεφάλαιο γίνεται λόγος για τα διαζύγια των ορθοδόξων ιερέων και για τον τρόπο που αυτά αντιμετωπίζονται από την

Εκκλησία. Γάμοι υποψηφίων κληρικών γίνονται βιαστικά και επιπόλαια, υπό την πίεση πολλές φορές της επικείμενης χειροτονίας τους και της άμεσης ανάγκης να καλυφθούν οι λειτουργικές ανάγκες των πιστών, καταλήγοντας σε διαζύγιο. Οι κανόνες της Εκκλησίας δεν αφήνουν περιθώρια για παρεκκλίσεις. Έτσι τα προβλήματα παραμένουν και η Εκκλησία αντιμετωπίζει τα μεμονωμένα περιστατικά κάνοντας χρήση της οικονομίας της.

Στο πέμπτο και τελευταίο υποκεφάλαιο κρίναμε σκόπιμο να εξετάσουμε αν υπάρχει **ετερόδοξη ποιμαντική** για το διαζύγιο. Από την ερευνά μας διαπιστώσαμε ότι η Καθολική εκκλησία, από τις χριστιανικές εκκλησίες φαίνεται να κινητοποιείται προς την κατεύθυνση της ποιμαντικής του διαζυγίου. Με **επιστολή** της η Καθολική Εκκλησία της Ελλάδος απηύθυνε οδηγίες προς όλους τους κληρικούς των εκκλησιαστικών επαρχιών της, συνιστώντας μεγάλη επιμονή όσον αφορά στη σωστή προετοιμασία του γάμου και την ύπαρξη μέριμνας για εξασφάλιση μιας ποιμαντικής συνοδείας των νέων ζευγαριών. Όσον αφορά στην **αντιμετώπιση του διαζυγίου**, οι δράσεις που υπάρχουν είναι μεμονωμένες και επαφίενται στη διακριτική ευχέρεια του κληρικού, μια και η Καθολική Εκκλησία δεν αποδέχεται καθόλου το διαζύγιο και αποκόπτει από την κοινότητά της τους διαζευγμένους. Μάλιστα, προκειμένου να δικαιολογήσει αυτή τη στάση της, στηλιτεύει έντονα το γεγονός ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία χορηγεί με μεγάλη ευκολία διαζύγια.

Κλείνοντας θα θέλαμε να παρατηρήσουμε ότι τα τελευταία χρόνια είναι έκδηλο το ενδιαφέρον της Εκκλησίας και έντονη η δραστηριοποίησή της ως προς την αντιμετώπιση του φαινομένου των διαρκώς αυξανόμενων διαζυγίων και αυτό γίνεται φανερό μέσα από την ποιμαντική δράση της, την οποία και παρουσιάσαμε στην εργασία μας. Ωστόσο, θεωρούμε ότι πρέπει να ληφθούν **περαιτέρω μέτρα ως προς την πρόληψη του διαζυγίου**, τόσο με τη συστηματική οργάνωση μιας προετοιμασίας των μελλονύμφων όσο και με τη συστηματική οργάνωση μιας ποιμαντικής συνόδευσης των συζύγων, **ενεργοποιώντας τις ενορίες** και δίνοντας έμφαση στην **προσωπική επικοινωνία ποιμένος και ποιμαινόμενου**.

Οι ποιμένες που ζουν και βιώνουν τη σύγχρονη πραγματικότητα, δεν μπορούν ούτε να αγνοούν τα τόσα ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα, που αντιμετωπίζουν τα άτομα και οι οικογένειες ούτε να στέκονται αμήχανοι μπροστά σε αυτά, μη γνωρίζοντας πώς να τα αντιμετωπίσουν. Ο Άγιος Νεκτάριος θεωρούσε ότι ο πνευματικός ποιμένας πέρα από την προσωπικότητά του και το θεολογικό του οπλισμό θα πρέπει να διαθέτει και επιστημονικές και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του ποιμνίου του. Βλέπουμε σήμερα ότι αυτό που προτείνει ο άγιος ως ένα βαθμό πραγματοποιείται. Δηλαδή οι ποιμένες στρέφονται στο χώρο της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής, αντλώντας τη γνώση και την εμπειρία αυτών των επιστημών προς αντιμετώπιση των νεοφανών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η οικογένεια σήμερα. Σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς που οι οικογένειες ταλανίζονται από πολλές διαφορετικές μορφές προβλημάτων είτε πρακτικών είτε κοινωνικών είτε ψυχολογικών, έχουν απόλυτη ανάγκη να βρουν την αγκαλιά της Εκκλησίας τους ανοιχτή, όταν μάλιστα γνωρίζουμε ότι τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και θεραπείας λειτουργούν βιωματικές ομάδες και σεμινάρια υπό την εποπτεία ειδικών ψυχικής υγείας επ' αμοιβή.

Σε κάθε περίπτωση η Εκκλησία θα πρέπει να μελετά νέους τρόπους ποιμαντικής δράσης, προκειμένου να αναζητήσει και αυτούς που είναι κοντά της και αυτούς που στέκονται ακόμα μακριά της και να μην αφήσει καμία ευκαιρία επικοινωνίας με τις οικογένειες να χαθεί ανεκμετάλλευτη, αλλά να είναι ουσιαστικά και εποικοδομητικά παρούσα. Ένας τρόπος λοιπόν σύγχρονης επικοινωνίας είναι και η αξιοποίηση των επιστημονικών δεδομένων που προσφέρει η οικογενειακή συμβουλευτική και θεραπεία σε αυτόν το «διάλογο» με την οικογένεια. Και προς αυτήν την κατεύθυνση θεωρούμε ότι ως ένα μικρό βαθμό συμβάλλει και η δική μας ερευνητική προσπάθεια.